

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS GODA LOCEKLIS

TENU KARMA

01.05.1924.–09.09.2014.

Tenu Karma ar dzīvesbiedri profesori Martu Rudzīti

Deviņdesmit pirmajā dzīves gadā mūžības ceļos devies bibliogrāfs, lībiešu kultūrvēstures un valodas pētnieks, Zinātņu akadēmijas Goda loceklis Tenu Karma (*Tōnu Karma*). Igaunis, par kura mājām, sekojot mīlestības aicinājumam, bija kļuvusi Latvija un kurš nekautrējās atzīt, ka ir nacionālists un patriots, jo mazajām tautām nav cita veida, kā pastāvēt, turklāt viņš vienmēr uzsvēra, ka ne igauņi, ne latvieši, ne lībieši nekad nav dzīvojuši uz citu tautu rēķina.

Tenu Karma bija goda vīrs, kurš droši varēja teikt, ka „tos desmit baušļus, kā man

šķiet, neesmu pārkāpis, vismaz apzināti ne”. Kad 1998. g. Tenu apbalvoja ar Igaunijas Baltās Zvaigznes ordeni, Igaunijas prezidents Lenarts Meri sūtīja laba vēlējumus kādreizējam studiju laika paziņam no Tērbatas Universitātes, atzīstot, ka reti iznāk sastapt tik vienkāršu un atturīgu cilvēku. Kad gadu iepriekš Tenu saņēma Triju Zvaigžņu ordeni, viņš samulsis teica — kas to varēja iedomāties, ka tikšu apbalvots par lībiešu pētīšanu!

Tenu Karmas ieguldījums lībiešu kultūrā ir nenovērtējams. Vairāk nekā pusgadsimtu — kopš 1948. g. — viņš vācis materiālus par lībiešu valodu un kultūras darbiniekiem. 1946. g. Tenu iestājās Tartu Universitātē, lai studētu igauņu filoloģiju un vēlāk specializētos somugru filoloģijā. Jau pēc otrā kursa viņam izdevās tikt vasaras praksē pie lībiešiem — vēlākā profesora Paula Aristes vadītajā pirmajā igauņu pēckara ekspedīcijā uz lībiešu jūrmalu. 1948. g. Tenu dzīvē iezīmīgs vēl ar vienu faktu, kam bija izšķiroša nozīme viņa tālākajā dzīvē. Proti, rudenī viņš universitātē sāka apgūt arī latviešu valodu, kas, viņaprāt, bija nepieciešama lietpratīgam lībiešu valodas pētniekam. Kad vēlāk Tartu pie P. Aristes no Latvijas ieradās doktorante Marta Rudzīte, Tenu kā latviešu valodas zinātnījam vajadzēja viņai izrādīt pilsētu. Pilsētas izrādīšana beidzās ar to, ka 1956. g. par viņa jaunajām mājām kļuva Rīga. Vēl pēc dažiem gadiem abu ģimenē piedzima meita Rūta.

Viss oficiālais darba mūžs Latvijā Tenu aizritēja Latvijas Universitātes bibliotēkā, kurā viņš strādāja līdz aiziešanai pensijā 1994. g. Kad 1995. g. novembrī pēc ievēlēšanas par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli vai-cāju Tenu, kādēļ nav rakstījis disertācijas un

centies iegūt zinātniskos grādus, viņš atbildēja: „Es kara beigū posmā tiku mobilizēts vācu armijā. Tā bija vienība, kas sastāvēja no igauņiem, — Robežsardzes pulks. Karā tā arī nepaspēja piedalīties — plinti gan izsniedza, bet to lietot neiznāca. Karš gāja uz beigām. Tika teikts, lai katrs dara, kā nu grib, — vai nāk līdzī uz rietumiem, vai paliek uz vietas. Es domāju, ka nevienam nekā ļauna neesmu darījis, ko tad iešu prom no dzimtās zemes. Sāku soļot māju virzienā. Bet visai ātri nokļuvu svešumā. Man iznāca pabūt piecās dažādās nometnēs. Tā bija filtrācija. Ar visām no tās izrietošajām sekām.”

Plašāka publika Latvijā par Tenu aizraušanos ar lībiešu valodu un kultūrvēsturi uzzināja tikai 70. gados, kad 1978. g. laikrakstā „Literatūra un Māksla” tika publicēts viņa raksts „Kas nāca pēc Neredzīgā?”, kurš bija veltīts Jānim Princim, senioram, un viņa dēlam Jānim — lībiešu zvejniekiem un dzejniekiem, kuri ir latviešu literatūras vēsturē otrā latviski sarakstītā oriģināldzejas krājuma autori. Lielā mērā pateicoties tieši šim rakstam, no aizmirstības tika izcelts Prinču ģimenes devums latviešu un lībiešu kultūras vēsturē. Tikai dažas dienas pēc Tenu aiziešanas mūžībā Ventspilī notika Prinču dzejas krājuma „Jūrnieku svētās dziesmas un lūgšanas” jaunā izdevuma atvēršanas svētki. Tajā pārpublishēts arī 1978. g. raksts. Jūrnieku svētās dziesmas skanēja arī Tenu izvadīšanā I Meža kapu kapličā 16. septembrī.

1976. g. sākās viņa vairāku gadu darbs pie lībiešu dzejas antoloģijas sastādīšanas. Ideja par tās veidošanu bija radusies dzejniekam Harijam Skujam, kaut arī viņš maz ko zināja par lībiešiem un to, kur šo dzeju varētu atrast. Tā nu Tenu pa dažādiem avotiem meklēja un pārrakstīja dzejoļus, bet Pēteris Dambergs nodarbojās ar parindeņu sagatavošanu, lai H. Skujam būtu ko atdzejot. Toreiz sagatavotais manuskripts tā arī palika neizdots un viņiem šķita, ka viss lielais darbs bijis veltīgs, ja vien neskaita to, ka pašiem beidzot bija radies priekšstats, kas tad tā lībiešu dze-

ja īsti ir. Tagad var teikt, ka darbs nepavisam nebija veltīgs, jo bez šī manuskripta 1998. g. nebūtu tapusi lībiešu dzejas izlase „Es viltīgāks par tevi, menca!” — pirmā īstā grāmata, kurā teksti publicēti paralēli latviešu un lībiešu valodā.

Otrs taustāmais ieguvums bija T. Karmas un P. Damberga sastādītā brošūriņa „Lībiešu tautasdziesmas”. Tenu atceras, ka ārpus izdevniecībai iesniegtā manuskripta H. Skuja bija atstājis tautasdziesmu daļu, kuru viņš papildināja ar īsu lībiešu–latviešu vārdnīcu, ieskatu lībiešu valodas rakstībā, izrunā un dažos gramatikas jautājumos. Šo ar rotaprintu pavairoto mācību līdzekli latviešu filoloģijas studentiem Latvijas Valsts universitātē 500 eksemplāros laida klajā 1980. g. Vēlāk Tenu rakstīja: „Pēc turpat pusgadsimta pārtraukuma Latvijā atkal iznāca lībiešu grāmata (kaut arī divvalodīga) — pirmā pēc Otrā pasaules kara.” Un tiem laikiem tas patiešām bija liels notikums.

Kad 1992. g. atkal sāka iznākt mēnešraksts „Līvli” (*Libietis*), Tenu ilgus gadus bija vienīgais, kurš, izmantojot savas igauņu, lībiešu un somu valodas zināšanas un mājās uzkrāto bibliotēku, varēja sagatavot rakstus par mazāk zināmiem lībiešu kultūrvēstures notikumiem un personībām. Tenu organizējis igauņu un lībiešu valodas kursus un mācījis igauņu un lībiešu valodu. Viņš sagatavojis lībiešu valodas mācību materiālus, kas vairāku gadu garumā publicēti mēnešrakstā „Līvli”. Latvijas Universitātes baltu filoloģijas un somugristikas studentiem nolasījis lekciju kursu „Ievads lībiešu filoloģijā”. Piedalījies somu un igauņu īpašvārdu latviskās transkripcijas, bibliotekārās terminoloģijas un bibliogrāfijā lietojamo saīsinājumu kārtošānā. Šo uzskaitījumu varētu turpināt un turpināt, un tas varētu apliecināt Tenu nerimstošās darba spējas un interesi par daudzām jo daudzām lietām. Taču tas nedod priekšstatu par Tenu apbrīnojamo pedantiskumu, lai nevienam nebūtu pamata teikt, ka uz to viru nevar paļauties, un par krājēja kaislību, jo Tenu prata novērtēt

rakstītā vārda spēku un nozīmi, tāpēc saglabāja it visu, kas reiz nonāca viņa uzmanības lokā. Tāpat viņš vienmēr atlicināja laiku, lai apmeklētu pasākumus Latviešu biedrības namā, Latvijas Igaņu biedrībā un citur.

Tenu piemita šiem laikiem visai reta īpašība — iecietība. Kā viņš atzina: „Pieļauju, ka varētu būt kāds augstāks garīgs spēks, kas kaut ko regulē mūsu dzīvē. Varbūt tas

spēks ir mūsos pašos, cilvēku iztēlē. Man ir bijušas draudzīgas attiecības gan ar neticīgiem, gan ar dziļi ticīgiem cilvēkiem, neesmu centies nevienu pārliecināt atteikties no sava dieva.” Varbūt tieši tāpēc viņam bija pamats teikt, ka šī augstākā vara pret viņu ir bijusi labvēlīga.

Renāte Blumberga